WORLD FORUM ON ACADEMIC INNOVATION AND DIGITAL LITERACY

PEDAGOGNING KASBIY MA'NAVIYATI VA AXLOQIY FAZILATLARI

Andijon davlat pedagogika instituti pedagogika fakulteti
“Boshlang’ich ta’lim” kafedrasi,
P.f.b.f.d professor Komilova Xurshida Toxirovna,
Tadqiqotchi Rasulova Barnoxon Abduxakimovna,
talaba Qobilova Dinora Muzaffarjon qizi

Annotatsiya

Mazkur maqolada pedagogning kasbiy ma’naviyati hamda axloqiy fazilatlarining ta’lim jarayonidagi o‘rni va ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Pedagog shaxsining ma’naviy yetukligi, kasbiy etikasi, pedagogik madaniyati va axloqiy mas’uliyati o‘quvchi shaxsini shakllantirishdagi muhim omil sifatida yoritilgan. Shuningdek, zamonaviy ta’lim tizimida o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasi bilan bir qatorda uning insoniy fazilatlari — halollik, adolatparvarlik, mehr-oqibat va pedagogik odob masalalari ochib berilgan. Maqolada pedagogning ma’naviy-axloqiy fazilatlarini rivojlantirish yo‘llari hamda ta’lim samaradorligini oshirishdagi ahamiyati yuzasidan ilmiy xulosalar keltirilgan.

Kalit so‘zlar:pedagog, kasbiy ma’naviyat, axloqiy fazilatlar, pedagogik etika, pedagogik madaniyat, o‘qituvchi shaxsi, ma’naviy yetuklik, kasbiy kompetensiya, pedagogik odob, ta’lim-tarbiya jarayoni, axloqiy qadriyatlar.

Annotation

This article analyzes the role and importance of a teacher’s professional spirituality and moral qualities in the educational process from a scientific and theoretical perspective. The spiritual maturity of the teacher’s personality, professional ethics, pedagogical culture, and moral responsibility are highlighted as key factors in shaping students’ personalities. Particular attention is paid to humanistic qualities such as honesty, fairness, compassion, and pedagogical tact alongside professional

competence. The article also presents scientific conclusions on ways to develop teachers' moral and spiritual qualities and their impact on improving educational effectiveness.

Keywords:teacher, professional spirituality, moral qualities, pedagogical ethics, pedagogical culture, teacher personality, spiritual maturity, professional competence, pedagogical tact, educational process, moral values.

Аннотация

В данной статье научно-теоретически анализируются роль и значение профессиональной духовности и нравственных качеств педагога в образовательном процессе. Раскрывается значение духовной зрелости личности педагога, профессиональной этики, педагогической культуры и нравственной ответственности как важного фактора формирования личности обучающегося. Особое внимание уделяется гуманистическим качествам учителя — честности, справедливости, доброжелательности и педагогическому такту наряду с профессиональной компетентностью. Представлены научные выводы о путях развития духовно-нравственных качеств педагога и их влиянии на повышение эффективности образования.

Ключевые слова:педагог, профессиональная духовность, нравственные качества, педагогическая этика, педагогическая культура, личность учителя, духовная зрелость, профессиональная компетентность, педагогический такт, образовательный процесс, нравственные ценности.

Kirish

Bugungi globallashuv va jadallik bilan rivojlanayotgan axborotlashgan jamiyat sharoitida ta'lim tizimi oldiga nafaqat bilimli, balki yuksak ma'naviyatli va axloqan yetuk shaxsni tarbiyalash vazifasi qo'yilmoqda. Bu jarayonda pedagog shaxsi hal qiluvchi omil hisoblanadi. Chunki o'qituvchining kasbiy mahorati bilan bir qatorda uning ma'naviy dunyosi, axloqiy qarashlari va shaxsiy namunasi ta'lim-tarbiya

samaradorligini belgilaydi.Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasida inson kapitalini rivojlantirish ustuvor yo‘nalish sifatida e’tirof etilib, pedagog kadrlarning nufuzi va mas’uliyatini oshirish davlat siyosatining muhim yo‘nalishiga aylangan. Mamlakatimiz Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta’kidlaganidek, jamiyat taraqqiyoti avvalo ta’lim sifati va o‘qituvchining obro‘-e’tiboriga bog‘liq. Davlat rahbari o‘z nutqlarida o‘qituvchi nafaqat bilim beruvchi mutaxassis, balki yosh avlod uchun ma’naviy yetakchi va tarbiyachi ekanini alohida qayd etadi.So‘nggi yillarda ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, pedagoglarning ijtimoiy mavqeini mustahkamlash hamda ularning kasbiy va ma’naviy salohiyatini oshirishga qaratilgan keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu esa pedagogning kasbiy ma’naviyati, pedagogik etikasi va axloqiy fazilatlarini chuqur ilmiy o‘rganish zaruratini yanada kuchaytirmoqda.Pedagogning ma’naviy-axloqiy qiyofasi o‘quvchilarda milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat, ijtimoiy mas’uliyat, vatanparvarlik hamda insonparvarlik tuyg‘ularini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli pedagogning kasbiy ma’naviyati masalasi nafaqat pedagogika, balki jamiyat taraqqiyoti bilan chambarchas bog‘liq ijtimoiy-pedagogik muammo sifatida namoyon bo‘ladi.

Pedagogik faoliyat nafaqat bilim berish jarayoni, balki murakkab axloqiy va ma’naviy munosabatlar tizimidir. O‘qituvchining ma’naviy qiyofasi talaba shaxsining shakllanishida asosiy tayanch bo‘lib xizmat qiladi. Sharq va G‘arb mutafakkirlarining qarashlarida pedagogik axloq doimo markaziy o‘rinda turgan. Xususan, sharq uyg‘onish davrining buyuk mutafakkiri Abu Nasr Farobiy o‘zining “Fozil odamlar shahri” asarida muallimni davlatning ma’naviy ustuni deb ta’riflaydi. Olimning fikricha, rahbar va muallim o‘z tabiatiga ko‘ra bir qator fazilatlarga, jumladan, kuchli iroda, adolatga muhabbat va yuksak or-nomusga ega bo‘lishi lozim.[1] Farobiy ta’kidlaganidek, "Muallim bolalarga o‘z farzandlaridek munosabatda bo‘lishi va ilmga sadoqat bilan yashashi shart".

Pedagogik axloqning psixologik asoslarini tadqiq etgan Yan Amos Komenskiy esa o‘qituvchini “quyosh nuri”ga o‘xshatadi. U o‘zining “Buyuk didaktika” asarida pedagogning axloqiy fazilatlari haqida to‘xtalib, shunday deydi: "O‘qituvchi o‘zining hamma xatti-harakatlari bilan o‘quvchilar uchun tirik o‘rnak bo‘lishi kerak". Komenskiyning fikricha, o‘qituvchining muloyimligi va sabr-toqati tarbiyaning muvaffaqiyatini belgilaydi. Ma’rifatparvar olim Abdulla Avloniy ham pedagogning ma’naviy dunyosi haqida gapirganda "Axloq - bu tarbiyaning poydevori" degan g‘oyani ilgari suradi. Uning qarashicha, o‘qituvchi avvalo o‘zini tarbiya qilishi, o‘zining xulqi ustida ishlashi kerak, chunki "Qush uyasida ko‘rganini qiladi". Avloniy dars berish jarayonini shunchaki dars o‘tish emas, balki "ruhlar tarbiyasi" deb hisoblagan. Zamonaviy pedagogika fanida o‘qituvchining kasbiy madaniyati V.A. Suxomlinskiy ta’limoti bilan chambarchas bog‘liq. Suxomlinskiy "O‘qituvchining ma’naviy boyligi uning darsga tayyorgarligida emas, balki bolaga bo‘lgan mehrida namoyon bo‘ladi" deb yozadi. U pedagogik etikani "inson qalbiga kirib borish san’ati" deb atagan va o‘qituvchidan yuksak darajadagi empatiya (hisdoshlik) va nazokatni (takt) talab qilgan. Shunday qilib, pedagogning kasbiy ma’naviyati quyidagi muhim fazilatlarni qamrab oladi:

1. Gumanizm: O‘quvchini shaxs sifatida qadrlash.
2. Kasbiy mas’uliyat**:** O‘z bilimi va jamiyat oldidagi burchini anglash.
3. Adolatlilik**:** Har bir o‘quvchiga xolis va teng munosabatda bo‘lish.
4. O‘z-o‘zini rivojlantirish**:** Doimiy ravishda ma’naviy va intellektual o‘sishga intilish.

Pedagogik axloq va ma’naviyat masalasi nafaqat sharqona tarbiya, balki jahon falsafiy tafakkurida ham markaziy o‘rin tutadi. Xususan, buyuk mutafakkir Alisher Navoiy o‘qituvchilik kasbini eng sharafli va mas’uliyatli mehnat deb bilgan. U o‘zining “Hayratul-abror” asarida muallimning ma’naviy qiyofasiga to‘xtalib: *“Haq yo‘lida kim senga bir harf o‘rgatdi ranj ila, aylamak bo‘lmas ado*

oning haqin yuz ganj ila”, — deya ta’kidlaydi.[2]Navoiy nazarida, pedagog avvalo o‘z nafsini jilovlay olgan, tili va dili bir bo‘lgan ma’naviy komil inson bo‘lishi shart. Rus pedagogikasi asoschisi K.D. Ushinskiy pedagogning shaxsiy namunasiga alohida urg‘u bergan. Uning fikricha, "Bolaga faqat shaxsning o‘zigina ta’sir ko‘rsatishi mumkin, bu ta’sirni na darsliklar, na tarbiya usullari va na jazo choralari bilan almashtirib bo‘ladi". Ushinskiy o‘qituvchining axloqiy fazilatlarini uning bilimdonligidan yuqori qo‘ygan, chunki ma’naviyatsiz bilim "jamiyat uchun xavfli qurol"ga aylanishi mumkinligidan ogohlantirgan.[6] XX asrning mashhur pedagog-psixologi L.S. Vigotskiy ta’lim jarayonini "ijtimoiy muloqot" deb atar ekan, o‘qituvchining axloqiy madaniyati o‘quvchi bilan o‘rnatiladigan psixologik iqlimni belgilashini isbotlagan. Uning qarashicha, pedagogning ma’naviy-axloqiy darajasi uning "yaqin rivojlanish zonasi"ni yaratish qobiliyatini belgilaydi. Ya’ni, o‘qituvchi o‘zining yuksak madaniyati bilan o‘quvchini o‘z ortidan ergashtira olishi kerak.

Shuningdek, o‘zbek pedagog olimi S.D. Nishonova pedagogik mahorat va axloqning uyg‘unligi haqida gapirganda, "pedagogik nazokat" (takt) tushunchasiga to‘xtaladi. Uning fikricha, o‘qituvchining ma’naviyati quyidagi uchta ustunda turadi:

1. Kasbiy vijdon**:** O‘z ishiga sadoqat va mas’uliyat.
2. Pedagogik sevgi: Har bir bolaning ichki dunyosini tushunishga intilish.
3. Vazminlik: Murakkab vaziyatlarda ham axloqiy me’yorlarni saqlab qolish.

Xulosa

Xulosa o‘rnida ta’kidlash joizki, pedagogning kasbiy ma’naviyati va axloqiy fazilatlari shunchaki kasbiy talab emas, balki ta’lim-tarbiya jarayonining muvaffaqiyatini belgilovchi fundamental poydevordir. Buyuk mutafakkirlar Farobiy va Navoiydan tortib, Komenskiy va Suxomlinskiygacha bo‘lgan barcha davr olimlarining qarashlari bir haqiqatni tasdiqlaydi: o‘qituvchi o‘z shaxsiy namunasi, yuksak odobi va ma’naviy qiyofasi bilan o‘quvchi qalbining me’mori hisoblanadi .Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar asrida pedagogning

axloqiy qiyofasiga bo‘lgan talab yanada ortib bormoqda. Zamonaviy o‘qituvchi nafaqat axborot beruvchi mutaxassis, balki yosh avlodga insoniylik, adolat, vatanparvarlik va yuksak madaniyat darsini beruvchi ma’naviy rahbar bo‘lishi shart. Pedagogik etika va kasbiy madaniyatning uyg‘unligi ta’lim sifatini oshirish bilan birga, jamiyatning intellektual va axloqiy salohiyatini yuksaltirishga xizmat qiladi. Shunday qilib, o‘qituvchining ma’naviy dunyosi qanchalik boy va axloqiy me’yorlari mustahkam bo‘lsa, u tarbiyalayotgan avlod ham shunchalik barkamol va komil bo‘lib voyaga yetadi. Zero, ma’naviyatli pedagog — millat kelajagining eng ishonchli kafolatidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abu Nasr Farobiy. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1993.
2. Alisher Navoiy. Hayratul-abror. (Mukammal asarlar to‘plami). – Toshkent: Fan, 1991.
3. Abdulla Avloniy. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: O‘qituvchi, 1992.
4. Komenskiy Ya.A. Buyuk didaktika. (Tanlangan pedagogik asarlar). – Toshkent: O‘qituvchi, 1975.
5. Suxomlinskiy V.A. Bolalarga jonim fido. – Toshkent: O‘qituvchi, 1984.
6. Ushinskiy K.D. Inson tarbiya predmeti sifatida. (Pedagogik antropoligiya). – Moskva: Pedagogika, 1990.
7. Nishonova S. Sharq uyg‘onish davri pedagogik fikrlari taraqqiyotida komil inson g‘oyasi. – Toshkent: Fan, 1998.
8. Zunnunov A. Pedagogika tarixi. – Toshkent: Sharq, 2004.